

Régészeti kutatások Somogy megyében 2016–2017 között

HONTI SZILVIA¹, M. ARADI CSILLA², BALOGH CSILLA³, FÜKÖH DÁNIEL⁴,
MOLNÁR ISTVÁN¹, NÉMETH PÉTER GERGELY¹, SOMOGYI KRISZTINA¹, TOKAI ZITA⁵

¹ Rippl-Rónai Múzeum, H-7400, Kaposvár Fő u. 10., e-mail: somogyiregeszet@gmail.com

² SMKX – KJH – Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály, 7400 Kaposvár Nagy Imre tér 1., e-mail: csiaradi@freemail.hu

³ Istanbul University Research Institute of Turkology, TR 34080 Fatih-Istanbul, Horhor Cad. Kavalali sok. 5/4

⁴ H-1113 Budapest, Nagyszőlős út 35., e-mail: dani.fukoh@gmail.com

⁵ Budavári Kft, H-1013 Budapest, Ybl Miklós tér 6. E-mail: zita.tokai@forsterkozpont.hu

HONTI, SZ., M. ARADI, CS., BALOGH, CS., FÜKÖH, D., MOLNÁR, I., NÉMETH, P. G. SOMOGYI, K. & TOKAI, Z. M.: *Archaeological research in Somogy county between 2016-2017*.

Abstract: In the first half of the study excavation projects financed with the support of local governments and NKA (Bárdudvarnok, Iharos, Zamárdi) are described, in the second half the archeological results of the excavation connected to a development of Route No 67 and Route No 76 are related.

Keywords: Lengyel & Balaton-Lasinja Culture circle foss, grave, Baden Culture biritual cemetery, Incrusted Pottery cemeterys, Premonstratensian Monastery, settlements from different ages

Tervátadások: pályázati és önkormányzati támogatásból végzett feltárások

Bárdudvarnok – Barát-domb M. Aradi Csilla és Molnár István

Somogy megye egyetlen premontrei monostorának feltárását 2014-ban kezdtük meg, a 2014-2015. évi feltárások eredményeiről már beszámoltunk (HONTI ET AL. 2016 247-249, ARADI – MOLNÁR 2017). Feltártuk a nagyméretű, egyenes záródású szentélyű, három hajós, nyugati toronypáros prépostsági templomot és a benne lévő sírokat. Megállapítottuk, hogy az épületet később átépítették, a pillérek tartó sávalapokat megerősítették, a főhajó nyugati harmadánál egy keresztirányú alapfalat találtunk. A munkát 2016-ban és 2017-ben a Nemzeti Kulturális Alap pályázatán nyert összegből folytattuk, a szükséges önrészt Bárdudvarnok Önkormányzata biztosította.

2016. október végén, november elején a prépostsági templom hiányzó, délnyugati részét tártuk fel (l. t. 1.). A templom északnyugati részén lévő falai és az északnyugati támpillérek erősen ki voltak szedve, az alapozásának alsó része maradt meg, 2014-es feltárás mellett, keleti részen viszont a felmenő fal alja is megőrződött. A pillérek tartó északi sávalapozás hiányzó része is kibontásra került. Az északi torony keleti alapfala viszonylag jól megmaradt. Nem volt kötésben a templomfallal vagy a sávalappal, gyenge habarcsba rakott tégladarabokból épült közéjük, a torony alsó szintje nyitott volt a mellékhajóba. Az alapot később sírok rombolták.

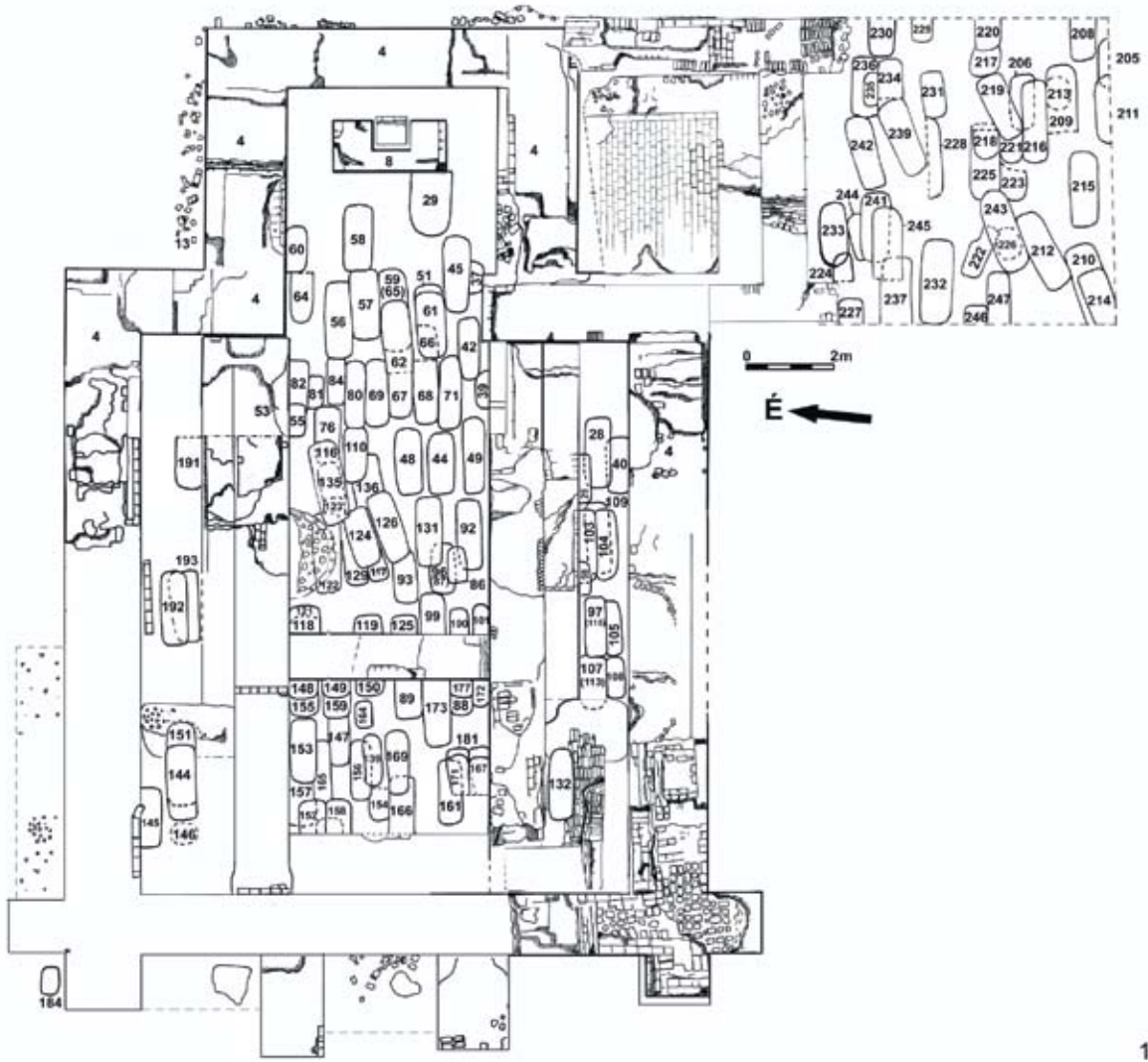
A templomhajó nyugati részébe ásott fal hiányzó részét is kibontottuk, 2–3 rétegben ásott sírokat metsz,

feltehetően már a 14. század végén, 15. században épülhetett (l. t. 2.). A korábbi időszakban a nyugati homlokzat sarkain voltak a tornyokat erősítő merőleges támpillérek, az átépítéskor a nyugati fal közepéhez is épült két nagyméretű 140 cm széles, 220 cm hosszú támpillér. Habarcsba falazott tégláikból sokat kiszedtek, de egyenesen záródó végükön (a hiányzó falba kötésből) látszik, hogy később épültek a templom falához. A nyugati falat a belső oldalán is megerősítették, egy alapárkba tégladarabokat is tartalmazó rétegeket döngöltek. Készítésekor legalább két rétegben fekvő sírokat metsztek. Az említett munkálatok egyszerre történhettek, és egy nagy nyugati torony kialakításához kapcsolódhattak. A nagyméretű, négyzetes alakú, 5×4,5 méteres belterű torony a főhajó nyugati 2/5-ét elfoglalta. A délihez hasonlóan az északi sávalapot is egy mélyebb, de keskenyebb alapfallal szélesítették, amit a boltzáshoz kapcsolhatunk.

A templomban feltárt sírok száma 110-re nőtt, a délihez hasonlóan az északi mellékhajót és az ÉNY-i tornyot is használták temetkezési célra. A sírokat szakdolgozatához Mohácsi Mercédesz antropológus vizsgálta meg, a munkáját ezúttal is köszönjük. Megállapította, hogy a meghatározható csontmaradványok több mint ¾-e (59) férfihez tartozott. A 18, azonosítható női sír sem egyenesen oszlott el, a mellékhajókban és a tornyokban lévő kisszámú temetkezés között nagyjából a férfi sírokkal hasonló gyakorisággal fordultak elő, a főhajóban és főleg annak keleti felében jóval kisebb volt az arányuk. Feltételezhetjük, hogy a szerzetesek a templomba, elsősorban a főhajóba (kórusba?) temetkeztek.

A késői időszak külső járóját a templom körül, keletre és északra már korábban is sikerült azonosítanunk. Most a templom falai mellett, a szárazon rakott tégladarabokról kialakított járdaszerű felületen, egy kisebb foltban faszenes réteget és benne zsendelyszögeket, a leégett tetőszerkezet maradványait is megtaláltuk. Ez alatt a réteg alatt 20–30 cm-rel egy korábbi külső járóját nyomát, egy ledöngölt mészszerű réteget is feltártunk.

A feltáráshoz fordítható összeg maradékából, 2017. április 11. – 2017. május 02. között megkezdtek a prépostsági épületeinek feltárását. A georadaros felmérés alapján ezeket a szentélytől keletre valószínűsíthettük, így itt nyitottuk szelvényeinket, összesen 7,5×13 m-es nagyságú területen.



1.



2.



3.

I. tábla. Bárduvornok – Barát-domb: 1. A 2014-2017 között folytatott feltárások összesítő térképe 2. A templom átépítésekor készített alapfal által rombolt sírok. 3. A sekrestye padlójának feltárt maradványai

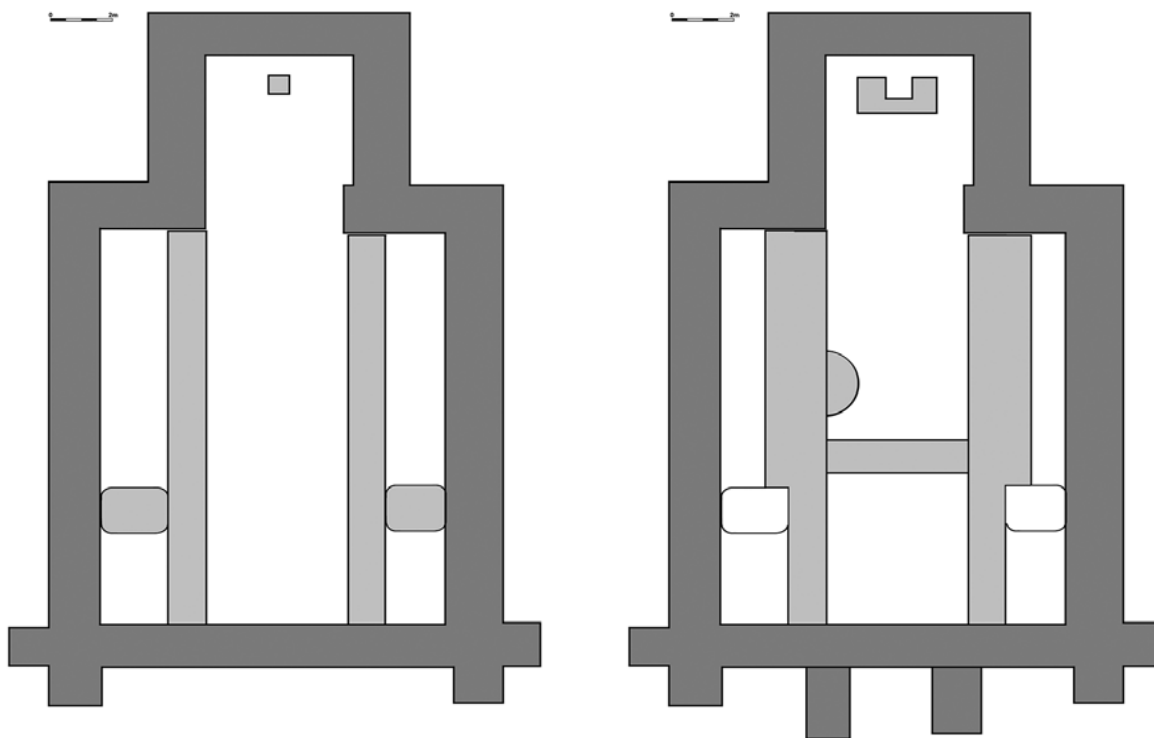
A templom szentélyéhez délről csatlakozott egy 5,7×7 méter külső méretű helyiség, amelyet sekrestyéként azonosíthatunk. Északi és részben nyugati falául a templom falai szolgáltak, amihez keleten, délen, délnyugaton keskenyebb, 84–95 cm vastag falakat építettek, amelyek alapozása felül habarcsos téglasorokból, szélesebb alsó részén agyagba tett téglákból állt. A DK-i oldalán lévő támpillér valószínűleg evvel egyszerre épült, míg a DNY-i oldali később épült hozzá. Megtaláltuk kis területen a korai padlója nyomát is. A későbbi időszakban a sekrestye is új, kissé magasabban fekvő padlót kapott (l. t. 3.). Ez a templom késői időszaka padlójának felel meg, ugyanolyan habarcsba rakott téglasorokból áll, azzal egy magasságban van, de a téglái ellentétes, nyugat-keleti állásúak. Az újkorban a téglák többségét felszedték, csak 10–12 db maradt a helyén, de a többi lenyomata is látszik a szinte érintetlenül megmaradt habarcsétegben. A sekrestye korábbi belterénél kisebb felületet lefedő 285×365 cm nagyságú padló és a sekrestye eredeti fala között keleten és délen egy alapfalat találtunk, amely a sekrestye késői időszakban történő megerősítésének, tatarozásának nyoma lehet. A sekrestye falai nem metszenek sírokat, de padlójának elbontásakor 2 nagy cölöplyukat találtunk, amelyek tengelye merőleges a templomra. Feltehetően egy korábbi, a sekrestyétől keskenyebb, faszervezetes épület nyoma.

A sekrestyéhez újabb helyiség nem csatlakozott, tőle délre a georadaros felmérés is üres területet jelöl, a többi épület kissé DK-re helyezkedhetett el. A sekrestyétől délre egy tipikus falusi temető 35 sírját tártuk fel. A keleti sávban főleg gyermeksírok voltak, 1–2 rétegben. Nyugat felé haladva 3–4 rétegben metszették egymást

a temetkezések. A sírokban és szórványként pénzeket, gyűrűket, ruha- és övcsatokat, párizsi kapcsokat, pártá maradványait találtuk meg. Az egyik elhunyt feje alá, babonás szokásból egy kést tettek. A plébánosi funkciót is ellátó premonstreiek temploma plébániatemplomként funkcionált. Feltehetően már a kezdetektől, de legkésőbb a 15. század első évtizedeiben már biztosan templom körüli temető működött mellette, amely DK-en a templom és sekrestyéje illetve a többi prépostsági épület közötti területet is elfoglalta. A három ásatási évad restaurált leleteiből válogatást állítottunk össze (l. t. 1-9.).

Az eddigi feltárások alapján kirajzolódott a templom építéstörténete (1. ábra). 1252-től egy nagyméretű, egyenes szentélyzáródású, három hajós, támpillérekkel erősített nyugati toronypáros templom épült. A hajóinál 14,3 méter, a szentélyénél 8,5 méter széles épület teljes hossza a támpillérekkel 23,5–24 méter. Egy kisméretű oltáralapot és egy ledöngölt padlót kapcsolhatunk ehhez az időszakhoz. A legkorábbi időszakban még egy könnyű szerkezetű építmény lehetett a templom mellett, de viszonylag hamar megépült a sekrestyéje. A prépostság többi épülete kissé távolabb állhatott.

Leghamarabb a 14. század közepén-végén a templomot átépítették. Egy nagyobb nyugati tornyot építettek, ehhez a templomhajó nyugati részét egy alapfallyal leválasztották, míg a nyugati homlokzatát masszív támpillérekkel erősítették meg. A korai templom padlószintjét valószínűleg a nyugati rész átépítésekor egy időben megemelték, egy ledöngölt rétegre, féltéglákból, nagyobb tégladarabokból, szárazon, új padlót raktak. Egy nagy U alakú oltár és egy belső szószeák is készült.



1. ábra. A prépostsági templom korai és átépítés utáni alaprajza

A monostor életének késői időszakában a prépostságban tűz pusztíthatott, így a templom felújításra szorult. Az addigi padlósínt maradványaira egy feltöltési réteg került, amiben égett csontdarabok mellett, bronzolvadékokat, égett harangdarabokat találtunk (II. tábla 10-11.). Az ezen kialakított habarcssávra párhuzamos, észak-déli irányú téglasorokat helyeztek. A sekrestye is újabb padlót kapott, ráadásul belül megvastagították falait is.

A templom török-kori pusztulásáról az utolsó padlót áttörő faldarabok, a templom leégett tetejének a templom mellett talált maradványai, egy újabb harang megégett töredékei tanúskodnak. A területre még a prépostság pusztulása után is temetkeztek, az épületek maradványait jórészt a 18–19. században építőanyag-nak hordták el.

A feltáráson a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum dolgozói közül részt vett: Molnár István, Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Stunya Péter, Papp Zoltán.

Zamárdi – Réti földek

Balogh Csilla

2016-ban és 2017-ben is folytattuk a Zamárdi – Réti földek lelőhelyen (lelőhelyazonosító: 20408) húzódó, nagy kiterjedésű, avar kori temető északnyugati, beépítetlen részének kutatását. A kutatott terület a 2015-ben megnyitott szelvényünk folytatása, annak észak és kelet felé történő bővítése, mely három telket érintett (hrs. 2495/7, 2493/6, 2492/5). 2016-ban egy, míg 2017-ben két alkalommal végeztünk feltárást, összesen 840 m² területen 102 sír került elő.

A feltárt temetőrész használata a 7. század harmadik harmadától a 8. század közepe tájáig keltezhető. A korábbi, 7. század végi temetkezésekben vésett-poncolt fonatos díszű, lemezes övdíszek (ún. trasszírozott veretek) és összetett hátveretekkel díszített övek maradványai kerültek elő. Feltűnő volt e sírokban, az egyébként a temető egészére jellemző, öntött bronz korongok, illetve a koporsóvasalatok teljes hiánya, s a használati eszközök elenyésző számú előfordulása. A sírok aljában sem tapasztaltuk a másutt általánosnak mondható beásásokat. Ugyanakkor e sírok nagyságrendekkel nagyobb méretűek voltak, mint a temetőrész más sírjai, egyes sírok mélysége a nyesett felszíntől elérte a 2,5–2,7 métert.

Az északi szélső sírok megásására a 8. században kerülhetett sor. Erről tanúskodnak a férfi sírok öntött, indás övszerelékei, valamint a női sírokból előkerült Osztopán-típusú felhúzott lemezgömbös fülbevalók. Megfigyeléseink szerint ezeket nem fülben viselték, hanem a homlokon körbefutó, 3–6 cm széles homlokpántba, fátlyolt leszorító pántba voltak beakasztva, a halántéknál. A két „fülbevaló” között apró köles méretű gyöngyörök kerültek elő, egyes esetekben a koponya alól, más esetekben a mellkasról. Ezek a megfigyeléseink lehetőséget nyújtanak az ékszertípus viseletének új rekonstrukciójára.

A temető északi szélén előkerült sírok közös jellegzetessége volt, hogy a sírok szokatlanul keskenyek, azonban nagyon mélyek voltak, a felnőtt egyének sírjának átlagos mélysége 1,7–1,9 méter között változott. Valamennyi sírgödör esetében megfigyeltük a rövidebb oldalak mentén a sír aljában kialakított gödröket, melyek többnyire téglalap alakúak és változó mélységűek (7–25 cm) voltak. A gödrök fala a sír oldalaihoz illeszkedő oldalakon merőleges volt, azonban a sírgödör felé eső oldalnál következetesen rézsús kialakításra törekedtek. A férfivázak esetében számos esetben az újcsontképződés és az izomtapadási felületek rendkívüli mértékű megerősödése hosszan tartó, komoly fizikai igénybevételről, megerőltető munkáról árulkodik.

A közép avar kor végén – a késő avar korban használt temetőrész déli felébe egy kb. 50 sírból álló, korábbi, a 7. század középső harmadára keltezhető sírcsoport ékelődött be. E sírcsoportban öt ló-lovas sírpár került elő, ezek a sírcsoport közepén helyezkedtek el.

A nagyméretű, igen mély aknasírokban öves férfiak nyugodtak, temetkezéseik bolygatottak, raboltak voltak. Sírjaikban nemcsak a deszkakoporsó maradványa jelentkezett, hanem fa sírkamra nyomait is megfigyeltük. E sírokból ezüst ptykék, illetve II. germán állatstílusú szalagfonattal díszített veretek kerültek elő.

A sírok hossz tengelyével egyvonalban, az ember-sírok láb felőli végénél, kisebb és sekélyebb, téglalap alakú gödrökben, lábukra rogyasztott helyzetben feküdtek a felszerszámozott lovak, az embervázakkal ellentétes helyzetben. Az egyik gödörben két, párhuzamosan fektetett lóváz került elő (2576. sír). Három ló sír esetében a gödrök sarkában cölöpnymok mélyedtek le, melyek sírpítvány alkalmazására utalnak.

Külön említésre érdemes az 2593. ló sír, melyben a hosszú akna aljába kialakított sekélyebb gödörbe szinte belegyömöszölték a lovat (III. tábla 1.). Ebben és a 2589. ló sírban is a ló feje előtt egy kisebb, teknős gödör mélyedt a sír aljába, amelyeknek sötétbarna-fekete, zsíros betöltése szerves anyag egykori jelenlétére utalt. A gödrökben, körben lószerszámvereteket találtunk. Ezekbe a kis gödrökbe beletekerve külön helyezték el a fejkantárt (III. tábla 3.), a farhámra utaló leletek a lóvázakon kerültek elő (IIII. tábla 2.).

A ló sírokból származó veretek között ezüst rozetták, aranyozott ezüst és aranyozott bronz, kőbetétes veretek, valamint II. germán állatstílussal díszített szíjvégek találhatóak. A lószerszám egyéb tartozékai (oldalpálcás zablá, hevedercsatok és karikák, kengyelek) mellett, a lókoponyák mellől, egy-egy lándzsa került elő, illetve néhány esetben a bordákon nyílcsúcsokkal teli tegez- és íj maradványát találtuk.

A ló-lovas sírpárok környékén olyan férfisírok kerültek elő, melyek mindegyikében egy-egy vas nyílhegy volt. A női és gyermeksírokban kerámiaedények voltak, melyek a sírok koponya felőli sarkában, a temetkezések, illetve a koporsók jelentkezési szintje fölött kerültek elő. Helyzetük és a környezetükben megfigyelt, kevert betöltés arra utal, hogy az edényeket valószínűleg utólag ásták bele a sír sarkába.



II. tábla. A bárdudvarnoki premontrei prépostság feltárásakor talált középkori leletek: 1-2., 7-9. könyvveretek és könyvcsatok, 3. szlavón dénár, 4. veret, 5. ruhakapocs, 6. újkori kegyérem, 10-11. harang darabjai



1.



2.



3.



4.



5.



6.

III. tábla. Zamárdi – Réti földek. 1. 2593. lósír 2-3.
A lószerszámok elhelyezése 4-6. A 2614. számú kelta sír

A korábbi évek megfigyeléseivel ellentétben ezen a területen viszonylag kevés volt a bolygatott sírok aránya, főként a lovakhoz tartozó férfi sírok esetében volt jellemző a nagymértékű bolygatás. A kutatott felületen nem került elő egyetlen olyan üres, sekély gödör sem, amelyet a 2015. évi feltárás során nagyobb számban találtunk, melyeket a sírrablással hoztunk összefüggésbe, a sírok felderítésére szolgáló kutatógödörként értelmezve.

A temető északi szélénél előkerült a 2380. számú, többszörösen megújított árok újabb szakasza, mely mellett két sekély, keskeny kísérő árokszakas is jelentkezett. Az árok vágott három sírt, vagyis itt az árok megásására a sírok megásását követően került sor – ellentétben a tavalyi megfigyeléseinkkel, ahol az árok korábbiak bizonyult a beleásott síroknál.

Az avar kori sírok alatt előkerült egy kelta sír maradványa (2614. sír), melyet valószínűleg már az avar sírok kirablása során megbolygattak, ekkor már kiemeltek két edényt a sírból, amelyek a sír rablógödörében feküdtek (III. tábla 5.). A sírban egy nő csontváz maradványa feküdt, *in situ* helyzetben csak a jobb lábszárcsont és a lábfejcsonatok maradtak meg (III. tábla 4.). A bokáknál öntött bronz lábperecek kerültek elő (III. tábla 6.). A jobb lábfej végében két edény állt, a bal lábfejen egy fél disznó váza hevert.

A továbbra is tanáztatás keretében folyó kutatási program a Zamárdi Önkormányzat támogatásával a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézetének és az Ísztambul Egyetem Turkológiai Kutatóintézetének közös kutatási projektje. A feltáráson az intézet hallgatói mellett lengyel régészhallgatók vettek részt.

„A 67-es út 2×2 sávós fejlesztése” projekthez kapcsolódó régészeti munkák

A 67-es számú út Kaposfüred és Somogytúr közötti szakaszához kapcsolódó régészeti munkák 2016–2017 során is folytatódtak. A 2×2 sávósra tervezett út végleges nyomvonalán 2016 februárjában a Budavári Kft. által végzett terepbejárás során újabb településnyomok váltak ismertté, így a tervezett út 33,2 km hosszú szakaszán immár 51 régészeti lelőhely fekszik.

Az út által érintett terület domborzati képét a Vadépuszta határában eredő két patak – az északi irányba, a Balatonba folyó Tetves-patak és a déli irányba, a Kaposba torkolló Orci-patak – völgye, és a mellettük futó dombvonulatok határozzák meg. A völgyet szegélyező dombhátak enyhe lankái az őskortól a török időkig lakottak volt, sok településnyom és néhány temető, valamint nagy mennyiségű leletanyag tanúsodik ezekről. A délebbi szakaszon az út elkanyarodik az Orci-pataktól, és a Deseda-patak – Varga-bonyi-árok által kialakított mély völgyeket keresztezve csatlakozik a korábban megépített útszakaszba.

A projekthez kapcsolódó próba- és teljes felületű feltárásokat a Rippl-Rónai Múzeum mellett a Móra Ferenc Múzeum, valamint korábban a Forster Központ, az Ásatárs Kft., a Lekri Group Kft. és a Salisbury Kft. munkatársai folytatták, a szakmai koordinációt a Budavári Kft. végezte.

Alább a Rippl-Rónai Múzeum által feltárt lelőhelyeket délről északra vesszük sorba, ahogyan az út kilométer-szelvényei is haladnak.

Kaposvár – Kaposfüred-Hetes-Tábla (77303) Molnár István

A lelőhely a Kaposvárt Magyaregressel összekötő főút két oldalán található, nyugatról egy, a Varga-bonyi-árokba futó kis vízfolyás határolja. Tőle délre a 77305. számú lelőhely található.

A 2016. évi próbafeltárás során 548 m² nagyságú területet humusztoltunk le, és 42 jelenséget különítettünk el. A feltárt objektumok jó része újkőkori és rézkori: a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia-, a Lengyeli- és a bolerázi-badeni kultúrák időszakába tartozó gödröket bontottunk ki. Két késő rézkori, dél-északi tájolású, zsugorított temetkezést is feltártunk. Az egyik elhunyt mellé három edényt is eltemettek, míg a másikban csak egy csigagyöngyöt találtunk. Egy gödör bronzkorinak, egy épület, egy tüzelőberendezés és 3 gödör Árpád-korinak bizonyult.¹

A feltárás munkatársai: Molnár István régész, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás technikusok.

Kaposvár – Egresi út 2. lelőhely (77305) Molnár István és Somogyi Krisztina

A lelőhely a Kaposvárt Magyaregressel összekötő út két oldalán található, nyugatra egy, a Varga-bonyi-árokba futó kis vízfolyás határolja. 2016 novemberében próbafeltárást, egy évre rá megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen. Eredetileg a lelőhely nyomvonalba eső részének csak egy része volt feltárással kijelölve, de a magas jelentkező, nagyszámú objektum miatt a tervezettnél nagyobb felületet (15051 m²) nyitottunk meg.

A lelőhelyen összesen 235 bontási egységet különítettünk el. A legidősebb objektum egy *Lengyeli kultúrába* tartozó gödör volt. A legtöbb objektum a Badeni kultúra időszakába tartozott, közel negyven gödör mellett egy nagyméretű objektumkomplexum és 4 tüzelőberendezés. Gazdag leletanyagot, nagyszámú edénytöredéket találtunk. A 6 zsugorított csontvázas temetkezést részben megbolygatta a szántás. A jó állapotban megmaradt sírokban sem volt melléklet. Rítusuk alapján őskori temetőhöz tartozhatnak, amelynek sekélyebb sírjai megsemmisültek.

Kora- (Somogyvár-Vinkovci-kultúra) és késő bronzkori gödröket is feltártunk. A 107. számú kisméretű, későbronzkori gödörben, feltehetően egy nagyobb méretű edényben, 3 bronz öntölepényt találtunk (IV. t. 1-2.). A nagy mennyiségű kerámiaanyagból csak a restaurálás után dönthető el, hogy mekkora mennyiségű a töredékanyag (sok edény alig illeszthető töredékei), vagy egy együttesről, több edény szándékos deponálásáról

¹ A lelőhely megelőző feltárást 2018-ban végeztük, ekkor DVK, Lengyeli, Badeni telep mellett a Balaton-Lasinja-kultúra és a Somogyvár-Vinkovci-kultúra objektumait is megtaláltuk. Római település és egy langobard temetőrészlet is feltárással került, az objektumok többsége pedig egy nagy kiterjedésű Árpád-kori telephez tartozott.

van szó. Egy ilyen típusú együttes, mely edényekből és bronzokból áll, különlegesség a Somogy megyei késő bronzkorban.

29 jelenség egy kora Árpád-kori településhez tartozott. A gödrök, cölöplyukak mellett két félig földbe mélyített épületet, három külső kemencét is feltártunk. A rézkori, kora bronzkori és Árpád-kori település észak felé, a szomszédos 77303. számú lelőhelyen folytatódott.

A feltárás munkatársai: Molnár István feltárás vezető régész, Somogyi Krisztina, régész, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Balla Krisztián, Cserép Tamás technikusok

Magyaregres – Macskalyuk (77317)

Molnár István

A Magyaregres külterületén fekvő lelőhelyen, 2017. március 7–20. között, összesen 13588 m² nagyságú területet nyitottunk meg, amelyből 10267 m² pozitívnak bizonyult. Itt, Magyaregresen, a lelőhelyek a Deseda-patak és a Varga-bonyi-árok két oldalán sűrűsödnek. A két vízfolyás egy viszonylag meredek oldalú lapos tetejű dombot fog közre, a mi feltérési területünk a Deseda-patakra néző lejtőn fekszik.

A 145 bontási egység nagy többsége a *Balaton-Lasinja-kultúra* időszakába volt sorolható, egy nagyki-terjedésű telep keleti részét alkották. A telep központja a mi területünktől nyugatra volt, a Magyaregres-Varga-bonyi-ároktól keletre nevű lelőhelyen, melyet egy évvel korábban a Lekri Group tárt fel. Sajnos ezek a rézkori objektumok nagyon leletszegények voltak, de jellegük, betöltésük egyértelműen a Lasinja telephez kötik. Hét keskeny, mély, árokszerű objektumot találtunk, ezek általában párosával fordulnak elő, valamilyen építmény részei lehetnek. A gödrökön kívül nagyobb számú cölöplyukat is találtunk, ezek néhol rendszert alkotnak, egy 15×12 méteres cölöpszerkezetű épületet jelölnek ki.

A lelőhely keleti, mélyen fekvő részén kelta objektumok vannak. Sajnos ezek egy része a talajvíz szintje alatt volt, de így is több gödröt, cölöplyukat, egy négyzetes alakú épületet és egy kemencét is feltártunk. Ezen a részen egy Árpád-kori gödröt is találtunk. A lelőhely középső és keleti részén hosszú, de viszonylag sekély árok voltak, ezek valamilyen rendszert alkotnak, párhuzamosak és keresztirányúak is vannak. Késő középkoriak, kerámia és vastárgyak (szögek, csat) kerültek elő a betöltésükből. Talán valamilyen karámrendszert adnak ki.

A feltárás munkatársai: Molnár István régész, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás technikusok.

Mernye – Irtások (91199)

Molnár István

A lelőhely Mernyétől délnyugatra, a jelenlegi 67-es úttól nyugatra található. A feltérési felület egy kisebb déli, és egy nagyobb, északi felületre oszlott. A déli felület üresnek bizonyult, az északi felület középső részén nagyjából egy csoportban helyezkedtek el a középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúra objektumai.

A feltérést 2016. november 15. és 22. között végeztük. Összesen 13 bontási egységet különítettünk el, gödrök mellett egy nagyméretű rézkori agyagnyerőt tártunk fel. Utóbbit egy agyaglencsébe ásták, a kitermelés után hulladékkal töltődött fel, így viszonylag gazdag leletanyagot tartalmazott.

A feltárás munkatársai: Molnár István régész, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás technikusok

Gamás – Vadépusztai-mező 1. (72167)

Molnár István és Somogyi Krisztina

A lelőhely a Gamáshoz tartozó Vadépusztától délre, Kisbabapusztától északra helyezkedik el, az Orci-patak völgye mentén, attól nyugatra, hosszan elterülő vonulaton, amit egy, a patakba torkolló, Ny–K-i folyásirányú, kis időszakos vízfolyás tagol. Ez a völgy a lelőhely legmélyebb pontja, az ettől északra és délre lévő dombok oldalán és platóhoz közeli részén lévő, magasabb területekre terjed ki.

2015-ben próbafeltérést (HONTI ET AL 2016. 264.), majd 2017-ben két ütemben, szeptemberben és októberben megelőző feltérést végeztünk a lelőhelyen. Először a mai 67-es úttól nyugatra lévő területen dolgoztunk. A lelőhely teljes hosszában nyitottunk egy sávot, de csak ott bővítettünk a teljes szélességre, ahol objektumokat találtunk. A munka második szakaszában a mai 67-es úttól keletre lévő területet humuszolták le. A felső, szántott réteg leszedése után csak további 30 cm mélyen szedhettük a tükörfelületet. A lelőhely északi részének déli végét nem nyitottuk meg, mivel ebben a mélységben még nem jelentkeztek az objektumok.

A lelőhelyen 18989 m²-en 353 bontási egységet különítettünk el. A legkorábbi objektumok a *Dunántúli Vonaldíszes Kerámia* gazdag és értékes leletanyagot tartalmazó gödrei voltak. Ez a középső neolitikus telep az Orci-patak völgyére hajló domb lejtőjén sűrűsödött, a domb magasabb részére (a 67. főút nyugati oldalára) szórta terjedt ki. A fent említett, Ny–K-i irányú időszakos vízfolyás völgye határolja déli irányban.

E völgytől délre koncentrálnak a középső rézkori *Balaton-Lasinja kultúra* települése, amely számos gödörből állt. A telepen belül feltártunk egy ovális körvonalú árkot, amelynek hiátusai átjárók lehetettek, az egyik átjárójánál 2 jellegzetes ún. Spitzgraben (rövid, „V” átmetszetű árokszerű beásás) helyezkedett el (kapuszerkezet lemélyítése?). (IV. t. 7.) Feltehetően a települést kerítő árok lehetett egy szintén nagyjából „V” keresztmetszetű, a szelvényen keresztül futó árokív, amelynek folytatását a mai főút építése során pusztíthatták el. A telep ÉÉNy felé esetleg a vonulat magasabb részére is kiterjed, mivel a főúttól Ny-ra 2017-ben előkerült egy Balaton-Lasinja-korú gödör.

A késő rézkori *Baden-kultúra* időszakába számos gazdag leletanyagot tartalmazó gödör és három kemence tartozott. A telep szórta, de hosszan nyúlik el a patak völgy mentén a 67. főúttól K-re, mindegyik felületen megtalálható volt.



1.



2.



3.



4.



5.



6.



7.

IV. tábla. 1-2. Kaposvár – Egresi út 2: A 107. objektum, és az egyik bronz öntőlepleny. 3-5. Somogybabod – Tetvesi-mező: 3. Aba Sámuel pénze. 4. Késő középkori alapárkos épület 5. Árpád-kori kemencebokor 6-7. Gamás – Vadépusztai mező 1: 6. Árpád-kori ház 7. Középső rézkori körárok

A kora bronzkori *Somogyvár-Vinkovci kultúrából* tárológödörök mellett nagyméretű agyaggyerő gödröket is feltártunk. Ez a telepmaradvány sem volt megfigyelhető a 67. főút nyugati oldalán, csak hosszan a patak ártere mentén. Egy objektumot kell kiemelnünk, amelynek esetleges oszlophelyei tető meglétére utalhatnak. Változatos, viszonylag nagy mennyiségű mészbetétes díszkerámiát is tartalmazott.

A késő bronzkori *Umamezős kultúra* gödrei főleg a 67. főúttól nyugatra sűrűsödtek, de elszórva attól keletre is előfordultak. Jellegzetes, nagy mennyiségű kerámiát tartalmaztak.

A 67. főúttól keletre egy *kora Árpád-kori* telep elszórt objektumait is kibontottuk, gödrök mellett három épületet, több külső kemencét. A házak nagyjából négyzet alaprajzúak, kis méretűek voltak, a kemencéjüket meghagyott agyagtömbbe vájták (IV. t. 6.). A 2018. évad eredményezte az Árpád-kori telep illusztris részét a lelőhely déli, erdő alatti végén.²

A feltárás munkatársai: Molnár István feltárást vezető régész, Somogyi Krisztina régész, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Balla Krisztián, Cserép Tamás technikusok

Gamás – Belső-tanya (93205)

Molnár István és Németh Péter Gergely

A lelőhely a Tetves-patak és a Jazvina-tüskési vízfolyás által bezárt háromszögben emelkedő domb déli és nyugati lejtőjén található. Az igen gazdag lelőhelyet a többszöri terepbejárás ellenére sem sikerült előzetesen felderíteni, csak az útépítés földmunkái során került elő, részben a vastag földtakaró, részben vetéssel való fedettsége miatt.

A feltárás során számos régészeti korszak emlékeit sikerült megmenteni (V. t. 6.). A legkorábbi objektumok (több mint 20 gödör és 1 kemence) a *Lengyeli kultúra* időszakába tartoztak. A legtöbb lelet egy nagy, mély gödörből származik, mely nagyon sok festett edénytöredék mellett kőbaltát is megőrzött. Legalább egy gödör a rézkori *Balaton-Lasinja kultúra* időszakára keltezhető. A középső bronzkori *Kisapostagi kultúra* két, míg a késő bronzkori *Umamezős kultúra* három gödrét azonosítottuk. Több objektum az őskoron belül pontosan nem keltezhető. A *római kor* 32 objektumához gödrök, cölöplyukak mellett egy félig földbe mélyített épület is tartozik. Szórványként számos érme és fémtárgy is a római kori telephez sorolható. Ugyancsak szórványként *avar* leleteket is találtunk, de a feltárás során népvándorlás kori sírok vagy települési objektumok nem kerültek elő.

A területet a *kora Árpád-kortól a késő középkorig* is lakták. A gödrök mellett egy kút, egy épület és egy több kemencés műhelygödör is az időszakba tartozik.

Résztevők: Molnár István, Somogyi Krisztina, Honti Szilvia, Németh Péter Gergely régészek, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Szabó Domán, Papp Zoltán technikusok

2 2018. május-júniusában tártuk fel a lelőhely déli, erdő alatt lévő részét a dombvonulat lábáig. A neolitikum és a késő bronzkor kivételével a többi őskori telep, eltérő fedettséggel, a lelőhely végéig megfigyelhető volt. Egy népvándorláskori objektum is előkerült, ami egykorú lehet a DNy felől szomszédos ERD 32. lelőhely telepmaradványával.

Gamás – Országúti Studenca (72173)

Honti Szilvia

A lelőhely a Tetves árok nyugati oldalán emelkedő dombor keleti lejtőjén, a gamási bekötőúttól északra található, a 67-es út csak a szélét érinti. Több részletben folyt itt feltárás, 2016-ban próbafeltárás az út keleti oldalán, 2017-ben és 2018-ban a nyugati oldalon, a korábbi bozótos fasor eltávolítása után. Az út keleti oldalán, a próbaszondákban, mindössze két objektum maradványai kerültek elő. A nyugati oldalon, ahol jelentős bevágással szélesítették az út nyomvonalát, két, egymástól 100 méterre levő csoportban, 25 objektumot tártunk fel. Az eredeti talajszintet igen vastag eróziós réteg borította, mely az út mellett elérte az 1–1,20 métert is, a jelenségeket a meglévő út szintjén lehetett csak megfigyelni. *Árpád-kori* és *középkori* gödröket és kemencéket tártunk fel mintegy 2000 m²-es felületen.

Résztevők: Honti Szilvia, Somogyi Krisztina régészek, Nyári Zsolt, Szabó Domán, Papp Zoltán technikusok

Somogybabod – Tetvesi mező (72033)

Molnár István és Somogyi Krisztina

A lelőhely Somogybabodtól délre, a Tetves-patakba torkolló vízfolyástól északra húzódó észak-déli irányú dombor keleti aljában, a mai 67-es úttól nyugatra található. Észak felé egy ma is erősen belvizes, mélyebb terület határolja le. Egykor a mélyedés jelentősebb lehetett, a déli területek időnként víz alá kerültek, az ekkor képződő rétegek néhol fedik az objektumokat.

A 2015-ben végzett próbafeltáráson (HONTI ET AL 2016, 266) és a 2017 szeptemberében folytatott megelőző feltáráson, összesen közel 1000 m²-es területen, egy kelta gödör mellett egy középkori falu objektumait tártuk fel.

A dombtető felé húzódó középkori település élete legalább a 11. században megkezdődött, amit a *kora Árpád-kori* kerámia mellett Aba Sámuel pénze is bizonyít (IV. t. 3.). A falu a 16. századig lakott volt, kései kerámiája és érmei alapján a török időszak alatt pusztulhatott el.

A lelőhely déli részén sűrűn egymást is felülretegezve jelentkeznek az objektumok, északra az ott található mélyebb terület felé haladva elfogynak. A feltáráson összesen 91 régészeti jelenséget különítettünk el. A számos gödör mellett több külső kemencét (IV. t. 5.) és két épületet is találtunk. Az egyik épület sekélyebb, a másik mélyebben földbe mélyített, cölöplyukas-alapárkos szerkezetű, akár pince is lehetett (IV. t. 4.).

A lelőhelyen szép leletanyag, közte pénzek, övcsatok, gyűrűk, aranyozott bronz késvég került elő.³

Résztevők: Molnár István, Somogyi Krisztina, Honti Szilvia, Németh Péter Gergely régészek, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Szabó Domán, Papp Zoltán technikusok

3 2018-ban az említett vízfolyástól délre építés közbeni bontómunka során az Árpád-kori telep folytatását és késő középkori objektumokat illetve kultúrreteget figyeltünk meg a domb alján, a 67. számú főút Ny-i oldalán.



1.



2.



3.



4.



5.



6.

V. tábla. 1. Somogybabod – Nyárfás-út, középső bronzkori urnasír maradványa. 2-4. Somogybabod – Tetves árok völgye: középkori kút feltárása és szerkezete. 5. Somogytúr – Buger-irtás: Árpád-kori ház belső kemencével. 6. Gamás – Belső-tanya: Római és középkori objektumok

Somogybabod – Nyárfás-út (91217)

Németh Péter Gergely

A lelőhely a Kisbabodra vezető út mentén, Somogybabod déli széle és a Tetves-patak között található, közvetlenül a patak ártere feletti enyhe lejtőn, három oldalról mocsár övezi. A lelőhelynek az út melletti keskeny sávját lehetett csak feltárni, déli kiterjedését nem tudtuk lokalizálni. Néhány kelta települési objektum mellett egy kis középső bronzkori temetőrészlet került elő. Az erősen sérült urnasírok többségének csak az alja maradt meg, így csak az urna alját, a benne levő hamvakat, és néhány bögre-töredéket lehetett csak megmenteni (V.t.1.).

Résztevők: Németh Péter Gergely és Honti Szilvia régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás technikusok.

Somogybabod – Tetves-árok völgye (48062)

Németh Péter Gergely

A lelőhely Somogybabod keleti határában, a 67-es főút keleti oldalán, az út és a Tetves-árok között található, az 1967. évi terepbejárás során azonosították. A 2014. évi próbafeltárások során egy kelta objektum került elő, ugyanakkor a lelőhely déli részén nagyon sok késő középkori szóránylelet, ahol akkor a még itt álló fák miatt feltárást végezni nem lehetett. A 2017. évi feltárás a során kelta, Árpád-kori és késő középkori telep tártunk fel. Megfigyeléseink alapján a lelőhely több kisebb homokdombon található, melyeket a Tetves-patak mocsaras ártere övezett a szabályozása előtt.

A kevés *kelta* objektum közé gödrök tartoztak, valamint kisebb, szabályos, sekély építmények, melyek műhelyek lehettek.

Az *Árpád-kort* kemencék és néhány települési objektum képviselte. A magasan lévő kemencék erősen szétszántottak voltak. Égetőterük alját széttört kerámiatöredékek alkották, melyet az egyiknél több rétegben alakítottak ki.

A legtöbb objektum a *késő középkori* telephez tartozott. Több, alapárkos és cölöplyukas építményt találtunk, melyeket néha egymásba ástak. Házak, esetleg részben mezőgazdasági jellegű épületek alapárkai lehettek. A magas talajvíz, mely a feltárást rendkívüli mértékben megnehezítette, egy esetben nekünk kedvezett: Feltártunk egy kutat, melynek cölöpszerkezetét a talajvíz remekül megőrizte (V. t. 2-4.). Több faoszlop töredéke is épségben megmaradt, egy részük az objektumokban, de valószínűbb, hogy nem régészeti korúak. A késő középkori telep déli végén, két települési objektum területét érintve, legalább két emberi vázmaradvány került elő. A késő középkorba tartozhatnak, de nem zárható ki a későbbi keltezés sem.

A feltárás munkatársai: Németh Péter Gergely és Honti Szilvia régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Papp Zoltán és Szabó Domán technikusok.

Somogytúr – Buger-irtás (91219)

Németh Péter Gergely és Honti Szilvia

A lelőhely a Tetves patakól nyugatra, a patak árterének szélén emelkedő kis dombon található, Somogytúrtól délkeletre. Molnár István 2017. év eleji próbafeltárása alapján egy gyenge intenzitású lelőhelyre lehetett számítani, ezért kezdetben a tervezett utat kísérvő, a lelőhelyet veszélyeztető vízlevezető árok nyomvonala került humuszosításra, melyben egy földbemélyített építmény részlete került felszínre. A feltárást ennek megfelelően a ház körzetében bővítettük, a 760 m²-es felületen a házon kívül egy sekély, de gazdag leletanyagú őskori objektum és néhány leletnélküli sekély jelenség került elő.

A ház szokatlanul kisméretű, nagyjából négyzetes alaprajzú, méretéhez képest meglepően mély, alja egyenetlen, három oldalon körben padkával. A DK-i sarkában, a déli falba vájva kisméretű, tapasztás nélküli kemence volt, előtte nagy, talán ülésre használt kövel. Három sarkában és a kemence mellett mély oszlophelyek voltak (V. t. 5.). A leletanyaga Árpád-kori kerámia, tapasztás-darabok, kevés állatcsont, ezek nem az alján, hanem a feljebb húzódó szürke (hamus) és barnás rétegben volt (15–40 cm között, a szelvényszínhez képest). Az alsó rétegben jobbra csak kődarabokat találtunk. Az építmény funkciója bizonytalan, ház vagy műhely lehetett, ám szokatlan, hogy csak magában áll. A feltárás munkatársai: Németh Péter Gergely és Honti Szilvia régész, Balla Krisztián, Cserép Tamás, Papp Zoltán és Szabó Domán technikusok.

A 76-os út Balatonszentgyörgyöt elkerülő szakaszának régészeti feltárásai

Az R76-os út Somogy megyét érintő nyomvonala az M7 autópálya holládi lehajtójától indul, majd Balatonszentgyörgy – Battyánpusztát keletről kerüli el. Ez a vidék a Kis-Balaton keleti partján húzódó első átkelőhely, mely minden időben járható volt, a mocsaras part és a Barihegy között, minden időben használt út és lakott hely volt. Ezen a régészeti lelőhelyek három kilométer hosszan, lényegében megszakítás nélkül sorakoznak egymás után (VI. t. 1.). A 2016 őszén végezett próbafeltárások után 2017 késő tavaszán kezdődtek meg a teljes felületű feltárások 4 lelőhelyen, összesen több mint 120.000 m²-en. A legészakibb rész kivételével a Rippl-Rónai Múzeum végezte az utépítést megelőző feltárásokat 2017-ben, a projekt szakmai koordinációját pedig a Budavári Kft. Az északi lelőhelyen a Magyar Nemzeti Múzeum dolgozott.

Balatonszentgyörgy – Kocsmaházi-dűlő IV

Fűköh Dániel

A lelőhely a Kis-Balaton környékére jellemző domborzati viszonyokkal rendelkezik. É-ről D-felé haladva a tengerszint feletti magasság enyhén emelkedik. Nagyjából a lelőhely közepén az 572 és az 570 kitzési pont között egy csatorna és a 090/1 (090/2) számú földút vágta ketté a feltárás területét. A lelőhely alacsonyab-



1.



2.

VI. tábla. Balatonszentgyörgy – Faluvégi dűlő 2: Légifelvétel a feltárásról és a Badeni kultúra birtuális temetőjéről

ban fekvő É-i részét Ny-ról és É-ről egyaránt egy kiemelkedés határolja, a K-i oldalon Balatonszentgyörgy belterülete húzódik. A talajtani jellemzők kettős képet mutatnak. A lelőhely É-i részén jégkori agyagra vastag sötétszínű humuszréteg rakódott, melyben nagy mennyiségben vannak jelen lápos környezetre utaló puhatestű fajok maradványai (FŰKÖH 2001). A sárga színű, szürke foltos, vaskiválásos agyagrétegeket a jégkorszaki glaciális periódusokban képződött aprókavicsos rétegek választják el (BRADÁK 2007). A lelőhelyen belül D-felé haladva, a humuszréteg puhatestű maradvány tartalma csökken, ez szárazabb környezetre utal. A feltárás magasabban fekvő déli területét, löszös altalajra rakódott, vékony, világosbarna, gyenge minőségű humuszréteg jellemzi.

A legfiatalabb objektumok az *Árpád-korból* származnak. Egy cölöpszerkezetes, féltetőszerű építményben kavics alapozású kisméretű kerek tűzhely, a humuszolt felszínen jelentkező vöröses színű, átégett omladék rétegek, melyek az őskori objektumok szintje felett 15–20 cm-rel kerültek elő, és egy kass szerkezetű, vesszőfonattal bélelt kút tartoznak ide. A déli feltárási területen került elő két, szintén Árpád-kori gödör, melyek közül az egyik egy rézkori gödörre volt ásva.

A *bronzkor* középső szakaszának végéhez tartozott az a *Koszideri horizontból* származó gödör melyből egy kerek, ónozott bronzcsüngő került elő. Az ehhez hasonló *bordás tutulusok* a korszak kedvelt ékszerei, és – gyakran tűskével ellátva, – a *halomsíros kultúrában* is előfordulnak még (TROGMAYER 1969). Egy másik, hasonló korú objektumban bronz poncoló tűt találtunk. Feltártunk még 7 kora bronzkorból származó, méhkasos metszetű, rétegzett betöltésű, kerek gödört, melyekből fésűs, illetve sűrű párhuzamos bekarcolt vonalköteg díszítésű, nagyméretű tárolóedény töredékei, kisebb, gömbös testű korsó töredékei és kisméretű, kónikus testű bögrék töredékei kerültek elő. Seprűzéssel felületkezelt, vagy simított, enyhén fényezett felületű töredékekkel együtt. A leletanyag alapján a gödröket a *Somogyvár-Vinkovci kultúrához* sorolhatjuk (BONDÁR 2001).

Az objektumok jelentős része a *rézkor* különböző korszakaiból származik. A *Badeni kultúrát* nagyméretű, homogén betöltésű gödrök és egy gödörbe temetett emberi váz jellemzi, melynek melléklete ugyan nem volt, de a váz felett 30 cm-rel vastag kerámiaréteget találtunk, ami halotti tor, vagy áldozat maradványa lehetett. (VII. t. 6.) A *Badeni kultúrához* köthető egy gödörbe rendellenesen temetett emberi váz, melynek mellékleteként volt értelmezhető a mellé helyezett szarvasmarha koponya és egyéb csontok. Egy másik gödörből emberi koponya és állkapocs töredékei kerültek elő, továbbá vázrészecskék nélkül. Az edények között a fényezett felületű, samottos vagy homokos soványítású, bekarcolt vonalakkal díszített, jól égetett, vékony falú lapos tálak, peremből induló, felhúzott fülű bögrék jellemzik. Egy újabb gödörből agyagkanál, idoltöredék és egy ismeretlen eszköz agyagból formázott markolata került elő (VII. t. 2.). A *rézkor* e szakaszát további homogén betöltésű gödrök képviselik, valamint két nagyméretű, szabálytalan alakú, több beásásból álló, sekély gödör,

amelyek szélén, illetve sarkában találtunk cölöphe-lyeket. Ezeket épületként, építményként is értelmezhetjük, bár tűzhely, vagy égetés nyoma egyikből sem került elő. Földfelszín fölé épült, illetve oszlopokon álló épületek nyomára utalnak az elszórtan jelentkező oszlophelyek is (HORVÁTH-GHERDÁN-HERBICH-VASÁROS 2005). A *Badeni kultúra* korai szakaszát, a *Boleráz csoportot* a lelőhely északi részén előkerült gödrök és oszlopszerkezetes házak maradványai képviselik. Ebből a korszakból gyengén égetett, durva, aprókavicsos soványítású, bevagdostott peremű, ívelt oldalú nagyméretű edények töredékei a jellemzőek, gyakori az ujjbenyomkodásos vízszintes bordadisz. Megfigyelhető volt, hogy ezek az objektumok a Balaton partjához közlebbi területen helyezkedtek el, a *Badeni kultúra* későbbi szakaszának objektumai észak felé sűrűsödtek. Ez a Balaton vízszintjének változásaival lehet összefüggésben (HORVÁTH-SVINGOR-MOLNÁR 2006). A korszakhoz tartozó gödrök közül kiemelkedik egy sekély, ovális alakú, melyből nagymennyiségű kagylóhéj került elő, mely egy fajhoz (*Unio Pictorum*) tartozik. Ez a kagyló gyakran kerül elő a térség régészeti lelőhelyein (FŰKÖH 2001). A lelőhely legidősebb objektumai a rézkori *Balaton-Lasinja kultúrához* köthetők. Ebből a korszakból, egy körülbelül 7×15 m alaprajzú, alapárkos, oszlopszerkezetes ház került elő (VII. t. 5., KISS-RÉTI 2005). Az épület alapját, egy nagyjából K-Ny-i irányú, téglalap alakú árokrendszer alkotja. A ház alapozása 2 árokból áll, melyek több helyen nyitottak. A kéthelyiséges ház közepén osztófallyal volt ellátva, közepén átjáróval. Mind az északi mind pedig a déli oldalán az árok megszakad, elképzelhető tehát, hogy két bejárata is volt. Az épület középső oszlopsora 3 nagyméretű cölöphelyből áll. Ez ágasfás, szelemenestetőszerkezetre utal. A ház felmenő fala sövényfonatos, paticsos szerkezetű lehetett. A középső cölöphelyből erősen égett rétegből, nagy mennyiségű, világosbarna, homokkal soványított, szendvicses törésfelületű, durva felületű, díszítetlen, edénytöredékek, és nagymennyiségű patics került elő (VII. t. 6.). Az egyik hasonló korú gödörből nyéllyukas kőbalta, valamint trapéz alakú kővéső töredékei kerültek elő. A lelőhelyen több kőbalta töredéket is találtunk, ezek közül kiemelkedik egy zöld szeptentinitből csiszolt, nyéllyukas töredék (VII. t. 3.). Pattintott kőeszközök nagy számban kerültek elő a lelőhelyen. Ennek túlnyomó része radiolaritból készült penge vagy vakaró. Kisebb számban előfordult szürke kova illetve kvarc. Egy kiemelkedő lelet kapcsolható még ide: egy gyengén kiégetett, kézzel gyúrt agyag-gombócból három kőeszköz került elő.

Összegezve, a lelőhelyen 8 Árpád-kori objektum mellett több különféle őskori megtelepedés nyomait sikerült kimutatni. Az őskori telepek jellegzetes nyomai (gödrök, oszlophelyek) mellett sikerült egy alapárkos Balaton-Lasinja kultúrához tartozó épület maradványait feltárni. Ez az épület a magasabban fekvő, szárazabb, löszös területen került elő, az északi lápos, agyagos területen feltárt cölöphely sorok alapján, minden bizonnyal cölöpökön álló házakat építhettek, melyek jobb védelmet nyújtottak a változó talajvízszinttel szemben.

Balatszentgyörgy – Faluvégi-dűlő 2. (54716)

Molnár István és Somogyi Krisztina

A lelőhely a battyánpusztai bekötőúttól a téglagyárhoz vezető, 75101. számú aszfaltút két oldalán, a Kígyós-árok keleti partján található. Feltárását 2017. május 31. és július 25. között végeztük, 45599 m² nagyságú terület volt objektumokkal fedett (VI. t. 1).

A legkorábbi objektumok a *Lengyeli kultúra* időszakára keltezhetőek, amelyek a szomszédos Balatszentgyörgy–Szent-kút lelőhely lengyeli településének északi végét képezik. A telepet egy nagyméretű, „V” átmetszetű kerítőárok zárta le, (VII. t. 7.) amelynek egy-egy szakasza mindkét lelőhelyen megfigyelhető volt. A gödrök egy része a leletanyag, másik része a betöltés alapján sorolható ehhez a korszakhoz. Fontos eredmény, hogy a megyében eddig ismert kevés számú sír egy újabbal gyarapodott, ugyanis sikerült feltárnunk a Lengyeli kultúra egy temetkezését. A sír NyÉNy-KÉK-i tájolású. Az ovális sírgödörbe jobb oldalán zsugorított pozícióba egy felnőtt személyt fektettek. A karok környezetébe egy kis méretű, tagolatlan, enyhén S profilú edénykét és egy vörös festett, két sorban kis bütykökkel díszített poharat helyeztek (VII. t. 8.).

A középső rézkori *Balaton-Lasinja-kultúra* települése a lelőhely általunk feltárt északi végében volt jelen, észak felé folytatódik tovább a szomszédos feltárás, a Kocsmaházi-dűlő IV lelőhely eredményei alapján.

A *Baden kultúra* gödreit a lelőhely északi részén tártuk fel. Kutatástörténeti jelentőségű, hogy a megyében elsőként került elő a Badeni kultúra vegyes rítusú temetője (VI. t. 2., VIII. t. 2.). Sajnos a sírok fölött vékony rétegben maradt meg a talaj, emiatt többségük sérült. Összesen 69 önálló temetkezés, valamint három kettős sír (VIII. t. 4.) került elő, ez utóbbiak közül a két gyermeksír esetében ez nem teljesen biztos. Az egyértelműen meghatározható rítusúak közül zsugorított csontvázas 31, urnás 17 és szórt hamvas 7 sír volt. 11 sírmaradvány jellege bizonytalan, 8 hamvasztásos sír mellett 6 sírban nem maradtak meg a csontok (csak kerámiatöredékek vagy kő jelezte az elpusztult sírt). A jellegzetes tájolás a csontvázas rítusban a dél-északi, de ettől eltérő esetek is voltak. Fontos adat, hogy 10 esetben (7 csontvázas és 3 hamvasztásos rítusú) megfigyeltük a sírokra tett ún. kőpakolás köveit is, amelyek kevés darabból álltak (ellentétben pl. Pilismarót sírjaival.). 3 csontvázas sírnál az újkori vagy régészeti korú bolygatás miatt nem voltak eredeti helyükön a kövek. Egy esetben maradt meg a kőpakolás teljesen (780. str., VIII. t. 1.). A csecsemő- vagy gyermeksírokban az erősen zsugorított helyzetű holttestet egyetlen, nagyobb, hosszúkás kővel fedték be. A sírokban a kevés számú edénymelléklet mellett gyöngyök (VIII. t. 3.), 1–2 orsógomb, egy esetben okker fordult elő. A 779. szórt hamvas sírban egy résztárgy (lemeztöredék) is volt. Az edénymelléklet száma bármelyik rítus esetén maximum 4 darab, amelyekre jobbra töredékek utaltak (és csak a restaurálás során voltak dokumentálhatók), elhelyezkedésük sem volt egyértelműen meghatározható. Jellemző az urnának (ami általában amfóra típus

vagy fazékféle) tállal való lefedése. A kisebb edény(ek) lehet(nek) az urnában, vagy azon kívül is. Orsógombot urnába helyezve találtunk. A szórt hamvas sírok a hamvak köré tett edényekkel vagy edénnyel lefedve kerültek elő, de megmaradt edénytöredék nélkül is előfordultak. Az edényformák közül gyakori a magasra húzott fülű kis- és nagyméretű korsó, a füles bögre és a bikónikus tálak törésvonalukon bemélyítés-sorral.

A temető körüli, pontosabban a temető területének nyugati és keleti sávjában lévő gödrökben több gödörbe tett tetemet is feltártunk. Egy esetben elhelyezett (azaz „rendesen” eltemetett), két esetben valószínűleg bedobott vagy szokatlan, nem szabályos pozícióban volt a csontváz. A sírok, főleg a hamvasztásos sírok nagy része magasan, még a humuszréteg alatti talajrétegben helyezkedett el, ezért a temető ún. központi részét egy nagyobb kiterjedésben meghagyott tömbből ásónyomos módszerrel bontottuk ki. A temető északi és déli széle lehatárolható volt, a másik két irányban a feltárási határon túl is folytatódhat.

A lelőhelyen talált őskori objektumok többsége a kora bronzkorra keltezhető, kevesebb a Somogyvár-Vinkovci kultúra, több a Kisapostagi kultúra időszakába tartozó. A *Somogyvár-Vinkovci kultúra* gödre az északi felületen vannak elszórva, és észak felé folytatódnak tovább a következő ásatási felületen. De a Téglagyári úttól délre is voltak még telepjelenségek, köztük egy nagy anyaggyűjtő gödör, amelyben 3 egymásra tett szarvasmarhatetem feküdt.

A *Kisapostagi kultúra* objektumai a lelőhely déli részén csoportosulnak, összességében közel 300 m hosszsan húzódott a közel 100 települési egység. Az általunk feltárt telep a legnagyobb objektumszámú és kiterjedésű településmaradványok közé tartozik Somogy megyében! Több nagyméretű (20–30 méter átmérőjű) agyaggyűjtő mellett számos kisebb-nagyobb gödröt, közte több méhkas alakú tárolóvermet és egy, kuriózumot jelentő épületet tártunk fel a korszakból. A földbemélyített építmény gödrének szélén több oszlophelyet figyeltünk meg. Az építmény mellett közvetlenül két verem helyezkedett el, amelyeket talán egy időben használtak az épülettel (VII. t. 9.). A vermek nagy mennyiségű szenült növénymaradványt tartalmaztak. Épületek meglétére utal a nagy mennyiségű paticstöredék is. Megemlítendő a telep nagymennyiségű megmunkált kőanyaga (elsősorban őrlőkövek).

A település mellett ennek az időszaknak a sírjait is megtaláltuk. A DK-i lehajtóban, közel 50 méter hosszsan, északkeletről dél felé kanyarodó ívelt vonalon egy birituális temető 3 urnasíráját és 6 zsugorított temetkezését tártuk fel. A sekély sírokat roncsolta a szántás, több sír teljesen elpusztult. Egy másodlagos helyzetű bronzkar- vagy lábperacet találtunk csak a csontvázas sírokban. A temető nyugati és keleti irányban folytatódhat.

A *római kori* telepmaradvány is jelentős eredményeket hozott, számos gazdag leletanyagot tartalmazó gödröt, tárolóvermet és épületet tártunk fel. A nagy számú, összesen 19 épület között volt 2, 4, 6 és 8 oszlopos is. Többször megfigyeltük a tapasztott padlót, de tűzelőberendezés nem volt bennük, az egyikben egy



VII. tábla. 1-6. Balatonszengyörgy – Kocsmaházi-dűlő IV: 1. Bronzkori korongcsüngő. 2. Agyagtárgy. 3. Kőbaltatöredéke. 4. Áldozati temetkezés. 5-6. Középső rézkori alapárkos ház, és a közepén levő, égett anyaggal teli gödör. 7-9. Balatonszentgyörgy – Faluvégi-dűlő 2: 7-8. A lengyeli kultúra körárka (690. str.) és edénymellékletes sírja (707. str.) 9. Kisapostagi építmény vermekkel



VIII. tábla. Balatonszentgyörgy – Faluvégi dűlő 2, a Badeni kultúra birtuális sírjai és sírkerámiája: 1. Kőpakolásos sír, 780. str. 2. Sírcsoport. 3. Az 1211. sír edénnyel és gyöngyökkel. 4. A 774. kettős sír. 5. Urnák, tál, kisbögre és korsó a temetkezési mellékletekből

kupacban agyagnehezékeket találtunk. A nagyszámú kerámiatöredék mellett értékes fémanyagot, közte fibulát, mérleget, érmeket is találtunk. A római kori telep, a lelőhely északi és déli vége kivételével, a teljes feltárt felületen meglehetősen szórta volt megfigyelhető.

A kora Árpád-kortól a késő középkorig tartó időszakból 6 félig földbe mélyített épületet, tucatnyi kemencét, egy kutat és számos gödört tártunk fel. A korai objektumok (közel 50) csoportokban elszórva gyakorlatilag az egész lelőhelyen előfordulnak, a 13–15. századi épületek, gödrök egy csoportban, a DK-i lehajtó keleti végében sűrűsödtek.

A feltárás munkatársai: Molnár István és Somogyi Krisztina régészek, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás, Balla Krisztián és Papp Zoltán technikusok

Balatonszentgyörgy – Szent-kút Németh Péter Gergely

A lelőhely a Balatonszentgyörgyhez tartozó Battyánpuszta délkeleti végénél, a Kígyós-árok (Battyáni-patak) forrásvidékének két oldalán található. A lelőhely területén 2006-ban, 2013-ban és 2016-ban is végeztek terepbejárást. A 2016 évi próbafeltárás után, 2017-ben, a megelőző feltárás során, 8453 m² nagyságú területet tártunk fel. A Kígyós-árok korábbi vízfolyásai tagolták a lelőhelyet, feltételezésünk szerint az árok eredetileg szabálytalan mederben, a mostani helyétől keletre folyt. A bolygatottság nem volt jelentős, bár több jelenkori gödör is előkerült. 56 régészeti objektumot tártunk fel, az őskort a *Lengyeli kultúra* 29 települési objektuma, a többi régészeti jelenség az *Árpád-korhoz* tartozott.

A *Lengyeli kultúra* legjelentősebb objektuma egy nagyterjedésű, de sekélyebb árok volt, a patak nyugati oldalán. Kisebbségi szakaszt megtaláltuk a túlparton is, míg a szomszédos ásatáson (Faluvégi-dűlő 2. lelőhely) is elő-

került egy újabb, nagyobb részlete. Az őskori telepet nyugatról lezáró árokból számos kerámiatöredék került elő, így füles edények töredékei, csótalpas táltöredék és átfűrt agyagtárgy is. A telepen belüli objektumokban kevés leletanyag volt, de az árok melletti nagyobb gödrökből sok leletet gyűjtöttünk. Előkerült egy ép, bütykös kisedény (2. ábra), egy „miniatűr” edényke, szűrőedény aljtöredéke, egy hengeres agyagtárgy. Több festett edénytöredéket is találtunk valamint sok kovapattintéket és kőeszközt.



2. ábra. Balatonszentgyörgy – Szentkút: A *Lengyeli kultúra* edénykéje a 15. objektumból

Az *Árpád-kori telep* objektumai a lelőhely délnyugati részén, nagy területen elszórva kerültek elő. Több objektumot a magas talajvíz miatt nem tudunk feltárni, kérdéses, hogy eredetileg, a mélyebb gödrök kiásását egyáltalán be tudták-e fejezni. Ebből a korszakból említést érdemel egy magasan lévő kemence, melynek alját kerámiatöredékekkel rakták ki és egy ízben megújították. A gödrökből fazéktöredékek mellett kevés fémtárgy és állatsont került elő.

Feltártunk egy ovális, ívelt falú, teknős aljú, erősen átégett gödört is, alján vastag faszénréteg volt. Leletanyag nem került elő, így nem eldönthető, hogy az őskori, vagy az *Árpád-kori* telephez tartozott-e.

Irodalom

- ARADI Cs. és MOLNÁR I. 2017: Premontrei prépostság feltárása Bárdudvarnok határában. Várak, kastélyok, templomok 2017. évkönyv: 58-62.
- BONDÁR M. 2001: Adatok a Délnyugat-Dunántúl korabronzkori kutatási problémáihoz. – Zalai Múzeum 10: 67-79.
- BRADÁK B. 2007: Őskörnyezet-rekonstrukció Vörs Máriasszonsziget régészeti lelőhely környezetében – Szedimentológiai és Paleotalajtani közlések. – Archeometriai Műhely (2007/1): 67-76.
- FŰKÖH L. 2001: Kvartermalokológiai vizsgálatok a Kis-Balaton II. vízterületén. – Folia Historico Naturalia Musei Matraiensis 25: 25-40.
- HONTI Sz., ARADI Cs., BALOGH Cs., GYÖRGY L., KÖLTŐ L., MOLNÁR I., NÉMETH P. G., SKRIBA-NAGY M., SOMOGYI K. ÉS TOKAI Z. M. 2016: Régészeti kutatások Somogy megyében 2012-2015 között. A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 4: 247-286.
- HORVÁTH T., GHERDÁN K., HERBICH K., és VASÁROS Zs. 2005: Häuser der Badener Kultur am Fundort Balatonöszöd-Temetői-dűlő. – Acta Archaeologica Hungarica 58 (2007): 43-105.
- HORVÁTH T., SVINGOR É. és MOLNÁR M. 2006: Újabb adatok a Baden-Péceli kultúra keltezéséhez. – Archeometriai Műhely (2006/3): 19-30.
- KISS V. és RÉTI Zs. 2005: Középső rézkori alaprkos ház Zamárdiból (Háromdimenziós számítógépes grafika alkalmazásának lehetőségei) – Ősrégészeti Levelek 7: 74-90.
- TROGMAYER O. 1969: Középbronzkori leletek Kömpöcről Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1969/1: 87-96.